

олийски отблъсна клеветите и обеща, че в най-скоро време ще публикува подписаните в Ниш документи. То удържа на думата си и в средата на май, както вече се посочи, то ги публикува в своите органи. След като съдържанието им стана известно и се видя, че няма подписани никакви тайни сподоби, буржоазният печат отиде в другата крайност — започна да упреква правителството, че ги е публикувало.

След приключване на преговорите в Ниш между правителството на ЗНС и югославското правителство бе постигнато съгласие за свикване на нова комисия, която да се занимае с разглеждането на другите спорни въпроси. Комисията трябваше да се събере в края на март 1923 г. в София.²² Настъпилите обаче в този момент събития в България от вътрешно- и външнополитическо естество осуетиха нейното свикване в предвидения срок. До 21 март 1923 г. вниманието на земеделското правителство и лично на Ал. Стамболийски бе приковано около решаването на репарационния въпрос с представителите на Междусъюзническата комисия в България. За втората половина на април 1923 г. бяха насрочени законодателни избори. Те също ангажираха изключително вниманието на правителството.

Към тези причини трябва да се прибави още една. По време на посещенията на Ал. Стамболийски в румънската столица през ноември 1922 г. бе постигнато съгласие и с румънското правителство за свикване на смесена комисия, която да се заеме с проучване на спорните въпроси между Румъния и България. Такава комисия беше свикана още в началото на декември 1922 г. и продължаваше още своята работа. В нея бяха ангажирани част от лицата, които българското правителство имаше намерение да включи в състава на новата делегация или предстоящите преговори с Югославия.

Ето защо правителството на Ал. Стамболийски помоли Белград да се отложи свикването на комисията за кратко време. В началото на юни 1923 г. българското правителство уведоми Югославия, че е готово да преговаря. От Белград отговориха, че смесената комисия би могла да поднови работата си към средата на юни 1923 г.

По това време в България бе извършен военно-фашистки преврат. Земеделското правителство бе свалено от власт и не можа да продължи делото на нормализиране на отношенията с Югославия, началото на което бе поставено в Ниш.

²² ЦДИА, ф. 378, оп. 1, а. е. 1160, л. 1.

Изворите за въстанието на Георги Войтех

ПЕТЪР ХР. ПЕТРОВ

В края на X и началото на XI в. българският народ водил жестоки битки за запазване на своята политическа свобода и независимост. Една от големите изяви на тази величава борба е въстанието през 1072 г. начело с Георги Войтех в югозападните области, съставляващи по това време темата (област) България.

Сведения за това въстание черпим от византийските хронисти Скилица, Никифор Вриений, Зонара, както и от Дуклянския пресвитер. И колкото и да са пристрастни чуждите извори, особено византийските, колкото и да говорят те с неохота за борбите на българския народ, такова голямо събитие като въстанието от 1072 г. не е могло да бъде отминато.

1. Основен извор за въстанието е Йоан Скилица. Тси бил виден византийски военен деец (куропалат и друнгарий), живял през втората половина на XI в., т. е. бил съвременник на интересуващите ни събития. Наистина в историческата литература е изказано мнение, че за периода 1057—1078 г. хрониката на Скилица била продължена от неизвестен преписвач, но това не променя съществено нещата — авторът на текста за въстанието начело с Георги Войтех е бил съвременник и добър познавач на събитията. Освен това към един от преписите на Скилица са направени прецизни и точни добавки от деволския епископ Михаил, живял през втората половина на XI в. и отлично запознат със събитията. А това още повече издига авторитета на Скилица като сериозен и осведомен автор за въстанието от 1072 г.¹

Още в началото на своя разказ Скилица определя точно времето на въстанието — първата година от царуването на император Михаил VII Дука. И понеже последният се възкачил на престола през 1071 г. (след разгрома на византийците при Манцикерт от селджукските турци), то царуването на императора обхваща предимно 1072 г. Оттук всички автори без изключение поставят въстанието на Георги Всайтех в 1072 г.²

Като причина за въстанието се сочи алчността на Никифор Карианит, управител на тема България, т. е. на тогавашните югозападни български земи с център Скопие, а така също и бездействието на императора да въведе ред в провинциите. В същност това е любим и обичаен похват на средновековните хронисти да обясняват историческите събития с дейността

¹ По-подробно за Скилица вж. Гръцки извори за българската история (по-нататък съкратено: ГИБИ), т. VI, С., 1965, с. 198—199.

² Вж. В. Н. Златарски. История на българската държава през средните векове, т. II, С., 1934, с. 140—142.

на една или друга личност независимо дали тя била в провинциалната или в столичната йерархия. Затова сега като истинска причина за въстанието се сочи налагането на византийския феодален ред, ликвидирането на политическите свободи, ромеизацията на българското население.³

Началото на въстанието е свързано с молбата за помощ, отправена към княза на Зета, Михаил. И в това няма нищо чудно. Средновековието е време, когато селячеството изпитва и ненавист, и страх, и уважение към господарите. Оттук и онзи стремеж по време на въстания да се търсят за ръководители царски потомци или изтъкнати представители на феодалната аристокрация. Така било през 1041 г. по време на въстанието на Петър Делян, така било и през 1066 г. по време на въстанието начело с Никулица Делфин в Тесалия. Така било и сега при въстанието от 1072 г.: потомци на старата българска династия нямало, а била необходима и външна помощ. Затова погледите били обърнати към съседните сръбски княжества и по-специално към зетския княз Михаил.

За Зета, както и за другите области по далматинското крайбрежие, които се борели за политическа самостоятелност, предложението на българите се оказало приемливо. Оттук и онази готовност на княз Михаил да изпрати сина си Константин Бодин и един отряд избрана войска от 300 души начело с пълковолета Петрила. А в очите на хронистите, в това число и на Скилица, този акт, изглежда и е представен като експанзия на сърбите спрямо българските области и Византия.

По-нататък Скилица разказва, че българските първенци се обърнали към княз Михаил да даде сина си, „за да го провъзгласят за цар на България, та да бъдат освободени от властта и гнета на ромеите“. И наистина, когато молбата на българите била удовлетворена, скопските първенци начело с Георги Войтех го посрещнали в Призрен. Тук „те провъзгласили Бодин за цар на България, като го прекръстили от Константин на Петър“. Оттук става ясно, че подготовката и организирането на българското въстание е станало далеч преди идването на Константин Бодин в българските земи. Показателно е и новото име Петър на Константин Бодин — с него се подчертавала приемствеността със старата българска династия: това име носел синът на цар Симеон; това име носел и ръководителят на въстанието от 1040 г. Петър Делян.

Що се отнася до Георги Войтех, за него Скилица изрично отбелязва, че той бил предводител на скопските първенци и произхождал от рода на Комхани. С основание В. Н. Златарски счита, че в случая думата „Комхани“ трябва да се чете „кавхани“ и гледа на Георги Войтех като на далечен потомък на старата българска аристокрация.⁴

Развоят на въстанието днес е известен единствено по онези данни, които съобщава хрониката на Скилица. Управителят на темата България и дук на Скопие Никифор Карантин потеглил с войските си за Призрен. Тук пристигнал и неговият заместник Дамян Даласин. Скоро между двамата обаче възникнала свада. А в сражението с войската на Констан-

тин Бодин византийците претърпели поражение. Много знатни византийци паднали в плен. Сред тях били самият Дамян Даласин, някой си Проват, нормандският вожд Лонгибардопул и други. В ръцете на въстаниците паднал и целият лагер на византийската войска. И макар Скилица да говори, че това сражение се водело между византийци и сърби, няма съмнение, че в него са взели участие и въстаналите българи — нито е възможно отряд от 300 души сърби да спечели такава блестяща победа, нито пък българите са стояли настрана в тези решителни за тяхното освобождение дни. Впрочем участието на българите в това сражение се подразбира от целия разказ на Скилица: явяването на българските първенци в Призрен, коронясването на Константин Бодин, а след битката — откритото му провъзгласяване за български цар под името Петър.

Константин Бодин възприел същия план на действие, който преди това приложил Петър Делян. Той разделил войската си на три части. Едната начело с Георги Войтех останала в Скопие. Втората тсъ лично повел на североизток към Ниш, а оттам евентуално към София и Северна България. Третата войска начело с Петрила била изпратена на юг.

Както научаваме от добавките на деволския епископ Михаил, първоначално Петрила се насочил към Охрид и превзел града с пристъп. Тук се съобщават интересни подробности: ще от времето на завоеването на града от Василий II крепостта стояла в развалини и не била поправена, тъй като византийците считали че намиращите се тук „дворци на българите са важен въстанически център“; и наистина тукашното българско население приело въстаниците възторжено и с нетърпение очаквало да посрещне Константин Бодин като свой български цар. Същото нещо станало и при гр. Девол, където Петрила превзел крепостта, посрещнат радушно от населението. Оттук въстаническата войска се насочила към гр. Костур, където се съсредоточила главната византийска сила и където били избягали много византийски военачалници. Тук се намирали, както съобщава Скилица, охридският стратег Мариан, деволският стратег, патриций и антипат Теогност Вурца, и много други. Те именно заедно със стратега на Костур укрепили града и се готвели да дадат решителен отпор. Битката за Костур била спечелена от въстаниците — Скилица изрично отбелязва, че Петрила „превзел Кастория с безчетна войска от българи“. В последвалото след това сражение обаче въстаниците били разбити, а Петрила изоставил войската си и избягал в Зета. Скоро южният фронт рухнал.

След разгрома на Петрила против въстаналите българи бил изпратен вестархът Михаил Саронит новоназначеният катепан на тема България. Новият пълководец не се насочил на север да търси сражение с Константин Бодин, а потеглил към Скопие. Тук той успял да уговори Георги Войтех и последният предал града без бой. Скоро обаче Войтех се разкалял за постъпката си и тайно уведомял Константин Бодин за случилото се. И наистина скоро Бодин се притекъл на помощ. Срещата между византийци и въстаници станала в южната част на Косово поле. Битката завършила с победа на византийците. Дори Лонгибардопул с войската си от сърби и нормани минал на византийска страна. Скоро въстанието било смазано окончателно.

Скилица разказва и за съдбата на въстаническите ръководители. Георги Войтех бил окован във вериги и отведен за Цариград, но по пътя бил

³ Вж. Стр. Лишев. Към въпроса за неуспеха на въстанието в Македония през 1072 г., ИПР, г. XII, кн. I, 1956, с. 74—75.

⁴ В. Н. Златарски. Пос. съч., с. 138, бел. 1.

силно измъчван и починал от нанесените му удари. Константин Бодин пък бил отведен в Цариград и затворен в манастир, след това предаден на Исак Комнин и отведен в Антиохия. Оттук венецианци моряци успели да го освободят и срещу откуп го предали на баща му. По-късно той наследил зетския престол.

Жестоко пострадала цялата въстанала територия. Скилица съобщава, че наетите от Византия западни войски грабели и унищожавали всичко. Тогава именно били разграбени и разрушени българските дворци в Преспа и храмът на св. Ахил.

Разказът за развоя и погрома на въстанието не поставя никакви особени проблеми, още повече, че Скилица е сериозен автор, пък и липсват сведения на други хронисти, за да може да се прави някакво сравнение. Независимо от това обаче в историческата литература бе поставен на разглеждане въпросът за участието на българи във византийската войска.

Още в началото на своя разказ Скилица съобщава, че скопският управител Никифор Карантин потеглил за Призрен „заедно с подчинените си стратези и с българските войски“. В станалото пък сражение „паднали много ромей и българи“, подчинени на Карантин. Всичко това е дало основание на мнозина историци да говорят за българи във византийската войска, които се сражавали против своите съотечественици.⁵

Известно е, че Византия била разделена на теми (области). Темата Македония например обхващала Източна Тракия с център Одрин и Македонската династия носи името си от това, че нейният родоначалник Василий I Македонец бил родом от Одринско, т. е. от темата Македония. По същия начин след 1018 г. югозападните български земи били обособени в тема България и охридските архиепископи се наричат „български“. Затова и армиите, набрани в една или друга тема, носят съответните названия „македонски“ и „български“. Така например самият Скилица съобщава как при Самуил неговите български войски се сражавали с „македонците“ на Василий II. Затова и сега, когато Скилица съобщава, че един византийски пълководец, управител на темата България, тръгва на поход с „подчинените си стратези и с българските войски“, в никакъв случай това не означава, че тези войски са съставени от българи. По същия начин и сведението, че в сражението при Призрен загинали много „ромей и българи“, трябва да се разбира в смисъл, че византийската войска била съставена от части, набрани от тема България и от други теми. Че това е така, най-добре се вижда от сведението за състава на византийската войска, водена от Михаил Саронит против Скопие: „македонци, ромей и франки“, т. е. войски от темата Македония, от други теми и наемници. При това трябва да се изтъкне, че Скилица е много прецизен при употребата на термина „българи“. До провъзгласяването на Константин Бодин за български цар под „българи“ той разбира жителите на тема България, подчинени на Византия, а под „български войски“ — войските от същата тема. След това обаче той вече не говори за българи във византийската войска и употребява термина с неговото етническо съдържание, т. е. българи е равнозначно на въстаници. Затова, макар и да не се изключва наличието на бъл-

⁵ Вж. В. Н. Златарски. Пос. съч., с. 148—149. Ср. Стр. Лишев, пос. съч., с. 77

гари във византийската армия, в термина „българи“ като част от войската на тема България не може да се влага етническо съдържание.

Трябва да се изтъкне, че в това отношение бе направена още една крачка. Скилица разказва, че в Костур се били събрали „привържениците на ромеите“, като изброява и техните имена: охридския стратег Мариам, деволския стратег Теогност Вурца, стратега на Костур, някъси си Борис Давид и много други. Стр. Лишев счита, че в случая става дума за български боляри, още повече, че името на едного от тях (Борис Давид) било българско. Имената на посочените личности обаче, тяхното обществено положение като стратези, бягството им в Костур от градове, които въстаналите българи били превзели — всичко това показва, че в случая става дума за византийски велможи. Поради това всички досега изказвани съображения за участието на българи във византийската войска против въстаналите българи трябва да се считат за пресилени и неотговарящи на историческата истина. Не отговаря на истината и крайният извод, че „основната причина за поражението на въстанието от 1072 г. трябва да се търси в предателството и провизантийското поведение на голямата част от българското болярство“⁶.

2. Никифор Вриентий е виден византийски аристократ, живял през втората половина на XI и началото на XII в. Съпруг на Ана Комнина, дъщеря на императора Алексей I Комнин. Доста пристрастен при описание на събитията.⁷ Сведенията му за въстанието от 1072 г. са съвсем оскъдни. Той просто изброява събитията, които станали по това време. В същност тук е и неговата главна заслуга — той обрисувал обстановката, в условията на която българите се вдигнали на борба: нашествия на кумани и печенеги в Тракия, успешни действия на маджарите в северозападната част на Балканския полуостров.

3. Йоан Зонара е хронист от първата половина на XII в. Заемал висока длъжност в двореца, а по-късно станал монах. Хрониката му съдържа важни сведения за българската история, поради което била преведена твърде рано и е позната и в славянски превод.⁸ За въстанието от 1072 г. обаче Зонара е крайно оскъден и при това неточен. Той поставя събитията в третата година от царуването на Михаил VII Дука (а не в първата, както е у Скилица), преповтаря версията, че това бил някакъв завоевателен поход на сърбите по отношение на българите. Много общо са предадени и събитията: сърбите превзели някои части от земята на българите, водели много сражения с византийците и двете страни дали големи жертви.

4. Дуклянският летопис е по-скоро една литературна компилация, отколкото историческо съчинение. Съставен е през XII в.⁹ Той също така повтаря версията за завоевателните стремежи на Константин Бодин по отношение на българските земи.¹⁰

⁶ Вж. Стр. Лишев. Пос. съч., с. 79.

⁷ Гръцки извори за българската история, т. VII, С., 1968, стр. 112.

⁸ Пак там, с. 149—150.

⁹ Латински извори за българската история, т. III, С., 1965, стр. 170.

¹⁰ За въстанието вж. Г. Г. Литаврин. България и Византия в XI—XII в., М., 1960, с. 402—408. П. Хр. Петров. Въстания против Византия, С., 1960, с. 33—37.

ПРИЛОЖЕНИЕ

1.

Йоан Скилица

В първата година от царуването му,¹ 11-и индикт, сръбският народ, който се нарича и хърватски, тръгнал да пороби България. . . (Народът) и сега започнал да мисли за въстание. Той не можел да понесе алчността на Никифор² и това, което той бил направил против всички, тъй като императорът не се грижел за нищо и се занимавал само с несериозни и детински работи. Първенците на България смятали, че Михаил,³ който бил владетел [тогава на споменатите хървати и си бил направил дом в Декатера и Папрата и който имал под своя власт немалко земя],⁴ щял да им помогне и да им съдействува и щял да им даде сина си, за да го провъзгласят за цар на България, та да бъдат освободени от властта и гнета на ромеите. Той ги послушал с удоволствие и като избрал 300 души от своите хора, поверил ги на сина си Константин, наричан и Бодин, и го изпратил в България. И тъй той отишъл в Приздиана,⁵ където били събрани скопските първенци, чийто предводител бил Георги Войтех, от рода на Корханите. Те провъзгласили Бодин за цар на България, като го прекръстили от Константин на Петър.

Като чул това, Никифор Карантин, който заемал тогава длъжността дук на Скопие, отишъл в Приздиана заедно с подчинените си стратежи и с българските войски. Докато той се готвел за бой, пристигнал и заместникът му Дамян Даласин. Като се съединил с Карантин, той много го обиждал и немалко се подигравал с всекиго от стратегите му, осмивайки ги като страхливци. И като построил войската, той веднага влязъл в бой със сърбите. Завързало се страшно сражение и ромеите претърпели още по-страшно поражение. И наистина паднали много ромеи и българи и били взети още по-голям брой пленници, между които били и самият дук Дамян Даласин, така наричаният Проват, както и Лонгибардопул⁶ и много други с тях. Бил взет и целият лагер и всичко в него било ограбено. След това българите открито провъзгласили Бодин за цар, като го прекръстили, както казахме, на Петър. Те се разпределили на две и хората на Бодин тръгнали към Ниш, а другите с някой си Петрила, който бил пръв лодир Бодин, потеглили срещу ромеите в Кастория [Костур]. Там привържениците на ромеите се били събрали. Петрила се насочил срещу Охрид и го превзел с пристъп, защото градът не бил още укрепен, а стоял в развалини още от времето, когато император Василий го разрушил, понеже подозирал, че намиращите се в него дворци на българите са важен въстанически център. Там бил приет благосклонно и след като подготвил населението да

провъзгласи за цар неговия господар и направил същото и в Девол, той отишъл с пълна скорост в Кастория, защото там се били събрали привържениците на ромеите], охридският стратег Мариан, деволският стратег, патриций и антипат Теогност Вурца, а с него и стратегът на Кастория, укрепили града, както разказахме. С тях били и Борис Давид, и много други, които, страхувайки се от заплахата на местните българи, потърсили прибежище в Кастория. А Петрила, като превзел Кастория с безчетна войска от българи, започнал да приготвя, каквото било нужно за бой. Когато и ромеите се наредили и излезли срещу българите, те ги атакували с голяма сила и обърнали в бягство Петрила, като го принудили да бяга през непроходими планини, за да стигне при господаря си Михаил. Те избили и много българи, а заловили и човека, който у хърватите заемал първо място след Петрила, и го завели окован при императора. Бодин пък, щом стигнал в Ниш, започнал да се разпорежда с българските работи вече като цар. Плячкосвал всичко по пътя си и избивал и измъчвал тези, които не го признавали и не му се подчинявали. Когато императорът чул за тези неща, именно за поражението на дука и за провъзгласяването на Бодин, той изпратил срещу него Саронит,⁷ за да побърза да потуши злото, преди то да пламне и да се разрази в голям пожар. Той пратил с него и силна войска, съставена от македонци, ромеи и франки. Но (Саронит) се насочил срещу град Скопие и не обръщал никакво внимание на Ниш. И тъй като пристигнал (там) и като обещал на Георги Войтех, комуто бил поверен градът, да не му стори никакво зло, той превзел град Скопие, разположил се на лагер в него и започнал да обмисля и да преценява какво да прави с тези в Ниш. Но Войтех, като се разкалял, задето бил толкова благосклонен и държал страната на ромеите, съобщил тайно на хората в Ниш да отидат бързо при него и да избият безмилостно и жестоко всички хора на Саронит, които били безгрижни и нехайни. Като получили съобщението, те тръгнали от Ниш и се насочили към Скопие. Земята била покрита със сняг, защото било зима, месец декември. Но понеже хората на Саронит разбрали това, той излязъл с цялата си войска срещу (бунтовниците) и като ги пресрещнал по пътя на едно място, наречено Таоний,⁸ избил ги почти всичките. Паднал в плен и Бодин, [който далеч надминавал всички по храброст и дързост]. А Лонгибардопул, който, както казахме, бил минал на страната на Михаил, разменил с него обещания за вярност и се оженил за дъщеря му. Той получил много голяма войска, съставена от лангобарди и сърби, с която бил пратен на помощ на Бодин, и отново минал на страната на ромеите. А Саронит изпратил Бодин окован при императора. Той бил затворен в манастира Св. Сергий,⁹ а малко по-късно бил предаден на Исак Комнин,¹⁰ който вече бил назначен за дук на Антиохия и който го отвел там. Като научил това, баща му Михаил срещу пълна кесия наел венети, чиято работа била да плават по море, отвлякъл го оттам и го завел в собствените си владения. Последният след смъртта на ба-

¹ Става дума за византийския император Михаил VII, чиято първа година на управление е 1071—1072.

² Никифор Каранит, управител на темата България, резидирал в Скопие.

³ Михаил, княз на Зета.

⁴ Обградените в ъглесте скоби текстове са добавки на деволския епископ Михаил.

⁵ Дн. гр. Призрен, в Югославия.

⁶ Нормандски вожд.

⁷ Вестархът Михаил Саронит, назначен за катепан на темата България.

⁸ Дн. Паун, на Косово поле.

⁹ До Железните врати, на Мраморно море.

¹⁰ Брат на Алексий Комнин.

ща си царува и в наши дни. А Войтех, който бил силно измъчван, умрял, като отивал при императора, понеже не можал да издържи болките от ударите. Алеманите, пък и франките (те са западни народи), пуснати из страната, унищожили останалите в Преспа български дворци и ограбили местния храм, издигнат на името на св. Ахил, като не пощадили никоя от светините му. Някои от тях били отново спасени, но другите войската си разделила и ги приспособила за собствено употребление.

(Превод на В. Тъпкова-Займова в ГИБИ, т. VI, стр. 334—337.)

2

Никифор Вриений

Тогава император Михаил се борел с безбройни грижи, понеже скитите вършели набези в Тракия и Македония, племето на славяните¹¹ отхвърлило ромейското иго и опустошавало и грабело България; били разграбени също Скопие и Ниш; в бедствено положение се намирали Сирмий и земите, лежащи около река Сава, и градовете покрай Истър¹² до самия Видин.

(Превод на Л. Йончев в ГИБИ, т. VII, стр. 115.)

3

Йоан Зонара

На третата година от неговото царуване¹³ племето на хърватите, които някои хора наричат още и сърби, се раздвижило и се опитало да завземе земята на българите.¹⁴ След като завзели някои части от нея след много сражения и големи жертви и от двете страни, те били изгонени от ромейските предели и били принудени да се завърнат в жилищата си.

(Превод на Г. Цанкова-Петкова и П. Тивчев в ГИБИ, т. VII, стр. 202.)

4

Дуклянски летопис

Бодин, който след това станал господар на цялото царство, и Владимир с братята си отишли в Рашка и я завладели. Княз Михаил¹⁵ дал тази област на сина си Петрислав да я управлява. След това те отишли в България, влизали в много сражения с гърците и българите и завладели цяла България, която княз Михаил предоставил като провинция на сина си Бодин да я управлява.

При това Бодин сложил корона на главата си и се провъзгласил за цар. Когато гръцкият император узнал това, той се разгневил, събрал многобройна войска и я изпратил да разбие Бодин. Бодин също събрал многобройна войска и излязъл насреща им. Един ден и двете страни се сблъскали в ожесточено сражение. Там Бодин, царят на българите, бил разбит и пленен от гърците и по заповед на императора бил изпратен на заточение в гр. Антиохия.

(Превод на Стр. Лишев в ЛИБИ, т. III, стр. 179.)

¹¹ Става дума за въстанието на българите от 1072 г.

¹² Дунав.

¹³ Император Михаил VII Дука.

¹⁴ Има се пред вид въстанието на българите от 1072 г.

¹⁵ Става дума за княза на Зета.

250 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ПАИСИЙ

Нашето интервю:

Хилендар и Зограф днес

разговор с Любен Прашков

През последните няколко години след дълго прекъсване български специалисти — историци, изкуствоведи и филолози, имаха възможност да посетят Атонския полуостров и специално манастирите Зограф и Хилендар, в които и до днес са запазени ценни исторически реликви за българския и за балканските народи. Наскоро в Атон беше др. *Любен Прашков*, научен сътрудник от Националния музей „Рилски манастир“. Редакцията на „Векове“ се обърна към него с молба да разкаже за своето посещение. Тук поместваме интервюто с др. Л. Прашков.

— Др. Прашков, разкажете нещо за впечатленията си от Света гора.

— Всеки човек, посетил Света гора, прекрачил вратите на Зограф и Хилендар, изпитва сложно психологическо преживяване от асоциирането на историята и емоционална възвишеност от съприкосновението със светини, където са идвали и са оставали следи знаменити българи, като Иван Асен II, Калиман, патриарх Евтимий, Йоан Кукузел, Пимен Зографски, Паисий Хилендарски, Захари Зограф. . .

Атон със своя религиозен мистицизъм, със своите манастирски правила и ритуали, пропити със закостенял традиционализъм, принадлежи към миналото. Атон днес е един от най-интересните музеи на човешката култура. Много от неговите ценности още лежат под патината на времето, под праха на забвението, изолирани, неизвестни или малко известни на науката. Атон ще има да разкрива още много тайни.

Когато човек броди по тревясалите пътеки на Света гора днес, вижда, че тя не е същата, както преди. Твърде своеобразна е обстановка на Атон с неговите 20 манастира, 17 от които са гръцки и 3 славянски — Зограф — български, Хилендар — сръбски и Пантелеймон — руски. Днес тук като че ли времето е спряло. Манастирите са бедни, много от техните имоти, скитове, килии и стопанства са изоставени и необитаеми и се рушат. Сгради, строени за стотици, днес се обитават от единици. Света гора по традиция страни от цивилизацията. Тук всичко като че ли е замряло и в своя поксий съхранява следите от миналото. Света гора заедно с реликвиите и паметниците на другите балкански народи пази и български реликвиите и паметници — особено от периода на Българското възраждане. Те са скъпи за българския народ и трябва да бъде намерен начин да бъдат преодоленни